

Doubravka Olšáková, Formování národní identity v multinacionálním prostředí:
pařížští imigranti v letech 1848–1900
Oponentský posudek dizertační práce

Práce D. Olšákové se „zabývá problémem vztahu nacionalismu a státu na příkladu proměny identifikace země původu pařížských emigrantů...“ Po vymezení tématu po obsahové i terminologické stránce a po rozboru hlavního pramene se věnuje obsahovému vymezení základních pojmů, s nimiž pracuje: migraci, státnímu občanství, nacionalismu, respektive vztahu nacionalismu a státu. Jádro práce spočívá v posledních dvou kapitolách. První je podrobnou analýzou pařížských registrů cizinců žádajících o domicil či o naturalizaci. Je velmi přehledně postavena a postupně analyzuje žádosti emigrantů ze čtyř geograficko-politických celků: Německa, Lucemburska, Rakouska a Uherska. V úvodu se vždy zabývá vývojem myšlenky vlastního státu u příslušného národa a schopnost elit tento koncept prosadit. Takový pohled je doplněn o detailní kvantifikační analýzů výsledků, jež poskytly pařížské registry emigrantů. Druhá fundamentální kapitola se zabývá zkoumáním českého konceptu státu a postojem českých emigrantů ke státu.

Původně autorka zamýšlela o celém problému bádát ve třech úrovních: mikro-, meso-, a makroanalytické, jež by zahrnovaly kvantitativní výzkum emigrantů, jejich spolkový život a chování jednotlivce (s. 3). Z uvedeného přehledu reálné koncepce práce, jež nakonec vznikla, je bohužel patrné, že z takto logicky, i když jistě velkoryse, rozvrženého badatelského záměru autorky zůstalo pouhé torzo. Práce tak bohužel vyvolává nejednu otázku: po koncepční ujasněnosti, metodologické a pramenné adekvátnosti, i relevantnosti prezentovaných výsledků. První otázka zní: co je vlastně cílem práce? Pařížští (ale i jakýkoliv jiní) emigranti nepředstavují reprezentativní vzorek svých mateřských národů. Naopak, jsou skupinou velmi atypickou. Jestliže autorka zkoumá pouze vývoj identit emigrantských komunit v Paříži, proč potom věnuje tak neúměrně velkou pozornost (téměř tři čtvrtiny práce) teoretickým i praktickým problémům vývoje mateřských národů, přesněji především českého národa? Spíše se ovšem zdá – či lépe, z práce je zcela zřejmé, že autorka použila analýzu pařížských emigrantů jako vzorek, na němž ověřovala obecné závěry, k nimž došla při rozboru národních hnutí. Pochybuji ovšem, že pařížské registry k takovým závěrům vybízí. O výpovědní hodnotě pařížských registrů, zaznamenávajících jméno,

příjmení, datum narození, adresu bydliště, místo narození, respektive zemi původu, se v práci, kromě obecného konstatování, že představují „ideální typ fondu“ (s. 55) příliš nedozvíme. Jak potom identifikace s mateřským státem doopravdy vznikala? Vstupovala do hry skutečně pouze schopnost elit prosadit myšlenku vlastního státu tak, aby ji mohl sdílet i „lid“, tedy i navenek? Nakolik například při zápisu do registru šlo při konkrétním rozhodování emigranta o proces identifikace, a nakolik také o autocenzuru, vyvolanou touhou po kladném vyřízení žádosti, a podmíněnou konkrétní politickou situací (například po prusko-francouzské válce, v době rostoucího meziblokového napětí před vypuknutím Velké války atd.)? Jaký vliv na zápis země původu měl hluboký rozdíl mezi politickou a ekonomickou emigrací? Svoji roli jistě hrají i rozdíly mezi muži a ženami. Ještě podstatnější otázka: co víme o sociálním složení zkoumaného vzorku? Snad s výjimkou německých emigrantů lze ovšem říci, že zejména v českém a uherském případě je podle mého názoru celý registr nepoužitelný i pro zkoumání proměn identit pařížských emigrantů „o sobě“. Není (a ani nemůže být) totiž vůbec ošetřena reprezentativnost vzorku vůči příslušné národní komunitě v Paříži, respektive ve Francii, ani co do počtu, ani co do sociálního složení. Základním problémem ovšem v českém a uherském případě není jen to, že vzorek je omezen na skutečně mizivý počet emigrantů (80 „českých“ případů). Autorka především zcela automaticky (zdá se, že v případě přihlášení se k Rakousku s využitím naprosto nepřijatelné metody analýzy příjmení, to však z práce není jasné – s. 222) předpokládá, že ten, kdo uvedl Čechy či Moravu, byl Čech. Ve skutečnosti mohl být stejně dobře Němec, podobně jako ten, kdo uvedl Uhry, mohl být nejen Maďar, nýbrž i Slovák, či dokonce Chorvat a Rumun. O čem potom tedy registry vypovídají? Ostatně je třeba upozornit i na to, že konstatovaný nárůst identifikace s Rakouskem v případě českého vzorku je v jasném rozporu s veškerými našimi poznatky o vztahu Čechů k českému či rakouskému státu v průběhu druhé poloviny „dlouhého“ devatenáctého století.

Několik poznámek koncepčního a metodologického rázu. Celý III. oddíl je fakticky jednoznačně přehledem dosavadního bádání, respektive historiografickým exkurzem, a patřil by tedy do úvodu dizertace k rozboru dosavadní literatury. Práce se fakticky rozpadá ve dvě naprosto nesourodé hlavní části, které spolu příliš nesouvisejí. Jedna z nich je založena na analýze pařížských registrů, z nichž ovšem skutečně relevantní jsou především závěry, které se týkají německých emigrantů. Druhá část se již zabývá pouze českým prostředím. Je v ní obsažena sémiotická analýza pojmů

hranice a analýza obrazu emigranta v českém myšlení. Velká pozornost je věnována „obrazu druhého“, v tomto případě Francie, v českém myšlení. Polovina práce je tedy výlučně o českých problémech, polovina se týká něčeho poněkud jiného... Na pováženou je, jak autorka pracuje se zemským a národnostním hlediskem: upozornil jsem na to již v případě registrů, opakuje se to však i na ostatních místech práce: například při analýze české migrace v 19. století (s. 72) používá zemské a národnostní hledisko velmi synonymicky: chvíli hovoří o „migraci českého obyvatelstva“ či „Čechů“, vzápětí o „vystěhovalectví“ či o „emigraci z českých zemí“. Čeští Němci snad ani vůbec zmínění. V českém případě klade autorka podle mého názoru přílišný důraz na protiklad identity s rakouským a českým státem, aniž by podrobněji rozebrala v českém prostředí zcela běžný koncept „užší“ a „širší“ vlasti.

Práce obsahuje i některé věcné nepřesnosti: říšská rada nebyla orgánem rakousko-uherským, nýbrž rakouským (s. 83) a zamrzí i dramatický počet překlepů, a to dokonce i v úvodním Poděkování, ba gramatických chyb (téma – tematický). Neobvyklé pro dizertační práci je uvedení pouhého „stručného výčtu nejvýznamnějších titulů“. Dokonalá bibliografie je přeci přímo jedním z hodnotících kritérií dizertační práce! V pramenech je naproti tomu sice uveden vídeňský Haus-Hof- un Staats-Archiv, fond Ministerium des Aussern, Politisches Archive v celém jeho rozsahu, odkazů na něj je však poskrovnu: poznámky 802 a 811, týkající se pouze zpráv rakouského vyslance v Paříži z konce čtyřicátých let.

Za nejpřínosnější části práce tedy pokládám analýzu proměn identity německých emigrantů v Paříži. Konkrétně mne překvapily různé modely identit emigrantů z konkrétních německých měst. Nadprůměrně kvalitní jsou i jednotlivé sondy do českého sociálněpolitického myšlení ve vztahu k pojmům hranice a emigrace.

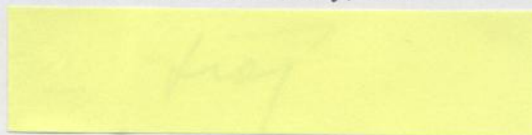
Při odpovědi na základní otázku: jakou roli ve vývoji národního hnutí hraje koncept vlastního státu, je autorka zřetelně ovlivněna francouzskou historiografickou respektive společenskovědní tradicí. Odpovídá, že zásadní, a práce vyznívá tak, jako by nepropracovanost konceptu vlastního národního státu způsobovala národnímu hnutí zásadní a vážný deficit. Je mým osobním přesvědčením – a moderní dějiny střední a jihovýchodní Evropy nás o tom poučují –, že takovýto koncept může být velmi ošidný, s neblahými praktickými důsledky.

Nezastírám, že dlouho očekávaná dizertační práce D. Olšákové mi připravila jisté zklamání. Jde fakticky o konglomerát několika obsahově i metodologicky

disparátních studií, které tvoří jen velmi volný celek, neodpovídající příliš proklamovanému názvu práce. Protože však takový přístup není v rozporu s příslušnými předpisy a poněvadž autorka splňuje veškeré základní náležitosti na dizertační práci kladené, tzn. prokázala schopnost samostatné práce s prameny, nadprůměrnou znalost literatury a došla k vlastním badatelským výsledkům, o některé z nichž se bude moci další výzkum opřít, **doporučuji tuto práci k obhajobě.**

Praha 28. srpna 2007

doc. PhDr. Ivan Šedivý, CSc.

A yellow rectangular stamp or signature area, likely containing a handwritten signature or official seal, though the content is illegible due to blurring and the color of the stamp.